

Het Werkmansboekje

De duimschroef van de baas

19de eeuw

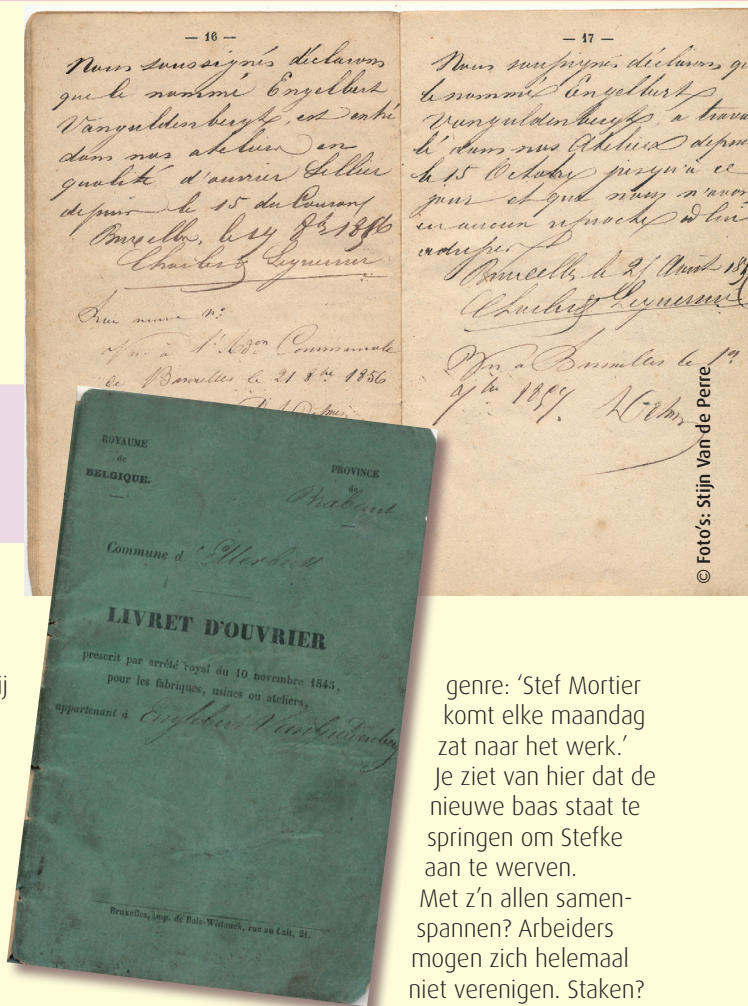
Vakbonden, stakingen, arbeidsovereenkomsten: de huidige arbeider is mondig, heeft instrumenten ter beschikking in zijn relatie met de werkgever. Niet zo in de 19de eeuw. Dan heerst de patron over zijn ondergeschikte, soms zoals een meester over zijn slaaf. Heel dikwijls met het 'werkmansboekje' als stok achter de deur.

Reeds voor de Franse Revolutie wordt bij onze zuiderburen de vrijheid om van werk te veranderen via een livret d'ouvrier ingeperkt.

De industrialisatie zet de economische wereld op zijn kop. De werkverhoudingen worden door elkaar gesmeten en de maatschappij zoekt naar een nieuw evenwicht. Een evenwicht? Het is maar hoe je het bekijkt. Als de economie wil marcheren, moeten de fabrieken draaien. En dus worden de arbeiders best zo veel, zo goed, en zo goedkoop mogelijk aan hun patron gebonden. In die sfeer ontstaat het 'werkmansboekje'. Het is een officieel document, uitgereikt door de gemeente. Dat elke vaste arbeider van een grote fabriek met zich mee moet dragen. Met daarin allerlei gegevens over zijn kwaliteiten en gebreken. Klinkt nog enigszins aanvaardbaar, je kunt als baas beter weten welk vlees je in de kuip krijgt.

Arbeiders durven een werkmansboekje wel eens 'toevallig' kwijt te spelen. Waardoor ze met een gloednieuw, blanco exemplaar bij een nieuwe baas terecht kunnen.

Maar het is precies de baas die het werkmansboekje beheert. De arbeider overhandigt het op zijn eerste werkdag en vervolgens ontsnapt het volledig aan zijn controle. Wil Stef Mortier ergens anders meer verdienen? En avant, de markt is vrij. Maar de kans is reëel dat baas lief in extremis een paar gebreken aan zijn werkmansboekje toevoegt. Zo van het

Foto's: Stijn Van de Perre

genre: 'Stef Mortier komt elke maandag zat naar het werk.' Je ziet van hier dat de nieuwe baas staat te springen om Stefke aan te werven. Met z'n allen samen-spannen? Arbeiders mogen zich helemaal niet verenigen. Staken? Wettelijk verboden.

Het boekje groeit zelfs uit tot een soort paspoort. Als je het niet op zak hebt, kan je voor landloperij worden opgepakt. Het werkmansboekje is niet overal ingeburgerd. Het 'leeft' waar veel industrie is. In Vlaanderen is het vooral in Gent en omstreken algemeen verspreid. Minder in Antwerpen en zeker niet op het platteland. Omstreeks 1880, wanneer de arbeiders meer en meer sociale rechten afdwingen, sterft het werkmansboekje een stille dood. Niet in de mijnbouw, daar blijft het tot na de Tweede Wereldoorlog bestaan.

Fragment uit Ernest Staes van Anton Bergmann, 1870: 'Gedurende drie jaren heeft mijn meester mij geplaagd, ... weigert hij mijn werkboekjes terug te geven. Als ik het niet vertonen kan, sluit zich elke deur.'